

Evropeizace programatiky bulharských a rumunských politických stran¹

Markéta Smrčková, Vít Hloušek²

Abstract: *The Europeanization of Programs and Manifestos of Bulgarian and Romanian Political Parties*

The article provides an analysis of the European Union's influence on party manifestos of the main political parties in the two newest members of the EU, Bulgaria and Romania. The main goal of the paper is to demonstrate how the EU has influenced the ideology and programmatic schemes of political parties in Romania and Bulgaria. Two dimensions of party manifesto Europeanization are included: a quantitative analysis of the frequency of occurrence of "European" issues and a qualitative assessment of the contents of the parts devoted to the EU within the analyzed programs.

Keywords: *Bulgaria, Europeanization, Political Parties, Programmatic Change, Romania.*

1. Úvod

Politologický pojem „evropeizace“ zaštiťuje velmi širokou oblast témat spojených se zkoumáním dopadů postupující evropské integrace na národní státy, jejich instituce, politické aktéry a politické procesy. Vliv EU na tyto subjekty lze pozorovat již od počátku založení ES (resp. EHS). Státy a jejich instituce se potřebovaly přizpůsobit probíhajícím změnám. Adaptovat se na nové podmínky musely i jednotlivé vnitrostátní instituce a političtí aktéři, kteří postupnou integrací získali nové možnosti a příležitosti pro své působení na úrovni EU. Evropeizace tak pojímá v sobě i proces a vliv, který měly státy, instituce a aktéři směrem k Evropské unii a jejímu chodu. Tato práce se z tohoto velmi širokého okruhu témat bude věnovat pouze jedné oblasti, a to zkoumání vlivu Evropské unie směrem k národním státům, tedy „top-down“ analýze, což je oblast výzkumů, jež zkoumají úroveň EU a její shodu či rozdíl se situací v národních státech a pak se snaží vysvětlit přítomnost, či absenci domácí změny (Exadaktylos, Radaelli 2009: 510). V předkládané práci se budeme zabývat úzce vymezenou oblastí, konkrétně analyzovat vliv EU

¹ Text navazuje na diplomovou práci Markéty Smrčkové *Stranické systémy Bulharska a Rumunska v kontextu evropeizace: vliv EU na strukturu stranického systému a chování hlavních politických stran* (FSS MU, 2010). Vít Hloušek zpracoval svou část textu v rámci grantového projektu Grantové agentury České republiky *Stranické systémy země středovýchodní Evropy* (P408/10/0295).

² Kontakty: Markéta Smrčková – Katedra politologie, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Joštova 10, 602 00 Brno; e-mail: smrckova.marketa@gmail.com. Vít Hloušek – Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity, Joštova 10, 602 00 Brno; e-mail: hlousek@fss.muni.cz.

na programatiku a ideologii hlavních politických stran ve dvou nejnověji přistoupivších zemích, Bulharsku a Rumunsku. Hlavní výzkumnou otázkou této práce tedy je, *zda a jak se změnily programy hlavních politických stran Bulharska a Rumunska vlivem působení EU*. Aby bylo možno zodpovědět tuto výzkumnou otázku, musíme nejdříve v následujícím textu specifikovat koncept evropeizace vhodný pro výzkum změn stranické programatiky. Následně vymezíme relevantní bulharské a rumunské politické strany ve sledovaném období. Bude provedena analýza četnosti výskytu evropských témat a jednotlivé programy budou zařazeny do zvolené škály evropeizace programů jak v dimenzi četnosti vybraných pojmů, tak z hlediska míry kvalitativní evropeizace. Průběžně budeme výsledky výzkumu obou případových studií srovnávat.

2. Vymezení předmětu výzkumu

Inspirací pro zaměření výzkumu evropeizace stran na stranickou programatiku, které se může na první pohled jevit jako poněkud statické, byl pro nás přístup Roberta Ladrech, který se jako první pokusil uceleně zachytit možné oblasti přizpůsobení se politických stran dynamice procesu evropské integrace, tedy jejich evropeizaci. Změny v programatice Ladrech považuje za významný potenciální okruh relevantních témat výzkumu evropeizace politických stran (Ladrech 1994: 69, Ladrech 2002, Ladrech 2005).

Ladrechova perspektiva zkoumání se zaměřuje spíše na individuální aktéry než na systémové hledisko, a proto je využita v této práci, kde hlavními body analýzy jsou právě individuální aktéři a jejich přizpůsobování se „evropským“ výzvám. Chování jednotlivých stran je odvislé od jejich reakce na změnu politického prostředí vlivem EU, politické strany tak určitým způsobem reflektují změny a podle změny jejich povahy či chování pak Ladrech definoval oblasti evropeizace (Ladrech 2002: 395): změny v programatice, změny v organizační struktuře stran, změny v rámci systému, změny ve vztazích politické strany a vlády, nadnárodní působení politických stran (Ladrech 2002: 396-400). Programatickou dimenzi vnímají jako významnou i výzkumy, které se soustřeďují primárně na strany (či stranické systémy) v nových členských zemích EU (srov. Haughton 2010).

Pro analýzu programatiky budou využity stranické materiály, z nichž pak budou sbírána data o přístupu strany k evropské tematice ve smyslu důležitosti tématu pro profilování strany, nikoli subjektivního postoje k otázce evropské integrace. Nejčastěji budou využity volební programy a stranická prohlášení, nicméně získání volebních nebo stranických programů pro troje volby bylo u mnohých stran značně problematické. Výzkum bude probíhat z programových

a volebních materiálů³ posledních voleb před vstupem do EU tedy 2004 a 2005 a prvních voleb po vstupu tedy 2008 a 2009. Formou zkoumání bude frekvenční a obsahová analýza. Zkoumáno bude, jak často a zda vůbec se jednotlivé strany k EU vyjadřují, tedy zda strany proklamují své postoje k EU, její struktuře, politikám, rozhodnutím. Nebude přitom důležité, zda jednotlivá vyjádření vyzní kladně či záporně. V kvantitativní i obsahové analýze bude využito postupu Vlastimila Havlíka (2009), jenž stanovil identifikační body osy, na které lze pak zařadit jednotlivé strany. Takto můžeme identifikovat četnost výskytu evropské tematiky: absence tématu – občasný výskyt (jednotlivé zmínky) – součást kapitoly o zahraniční politice – samostatná kapitola (Havlík 2009: 32). Analýza četnosti bude doplněna obsahovou analýzou. Bude tedy zkoumána nejen „intenzita“ zmínek o EU, ale také jejich „kvalita“ ve smyslu podrobnosti a propracovanosti a to na ose absence tématu – normativní vyjádření přístupu k EI – jednotlivé problémy (politiky) – celkový přístup (Havlík 2009: 33). Havlíkův přístup je vhodný, protože nevyžaduje žádné areálové specifikace a je neutrální jak vůči problematice pozitivního či negativního přístupu jednotlivých stran k integraci jako takové, tak vůči stupni konsolidace daného stranického systému.

Časové vymezení pro toto zkoumání je ohraničeno posledními volbami do národních parlamentů (příp. dolní komory parlamentu) před vstupem těchto zemí do EU, tedy v případě Rumunska 2004 a v případě Bulharska 2005. Druhou vymezující časovou linií jsou pak prozatím poslední parlamentní volby, a to v roce 2008 v Rumunsku a v roce 2009 v Bulharsku. Analyzovány budou jen materiály vztahující se k obecné programatice stran, respektive materiály, které strany využívaly pro volby prvního řádu, tedy parlamentní volby.

Subjektem analýzy budou pouze relevantní strany obou stranických systémů působící ve zvoleném časovém rámci, respektive jejich programy a programové dokumenty, přičemž se držíme konceptu relevantní strany Giovanniho Sartoriho.⁴ Vzhledem ke stále nízké míře

³ Pro analýzu bylo využito volebních programů jednotlivých stran pro jednotlivé volby (např. UDMR vydala pro poslední troje parlamentní volby tři speciální volební programy, s nimiž bylo pracováno – Program Electoral pentru Alegeri parlamentare 2000, Programul UDMR pentru 2004 a Împreună pentru Transilvania (modernizare și autonomie) – Programul electoral 2008. Pokud příslušná strana nevydala speciální volební program, bylo čerpáno z politických programů umístěných na internetových stránkách stran či oficiálních politických prohlášení (např. jako politický program strany Ataka jsou v této práci chápána dvě prohlášení z roku 2006). Všechny analyzované programové materiály jsou uvedeny v seznamu literatury, i pokud nejsou explicitně zmíněny v textu.

⁴ Sartori za relevantní stranu považuje stranu, která má koaliční, či vyděračský potenciál. Relevantní stranu tak definuje jako aktéra, jenž byl/je potřebný k vytvoření vládní většiny nebo byl brán alespoň jako potenciální partner

konsolidace bulharského a rumunského stranického systému budeme jako relevantní chápat strany, které měly koaliční či vyděračský potenciál alespoň po jedné volbě. Formace, které odpovídají tomuto kritériu, shrnuje následující tabulka.

Tabulka č. 1. Vymezení relevantních stran a koalic

Bulharsko		
Bulharská socialistická strana	<i>Bulgarska sotsialisticheska partiya</i>	BSP
Hnutí za práva a svobody	<i>Dvizhenie za Prava i Svobodi</i>	DPS
Modrá koalice	<i>Sinyata koalitsia</i>	SK
Národní hnutí za stabilitu a pokrok ⁵	<i>Nacionalno dvizhenie za stabilnost i vǎzhod</i>	NDSV
Národní svaz Ataka	<i>Natsionalen Sjuz Ataka</i>	Ataka
Občané za evropský rozvoj Bulharska	<i>Graždani za evropejsko razvitiie na Bǎlgarija</i>	GERB
Pořádek, právo a spravedlnost	<i>Red, zakonnost i spravedlivost</i>	RZS
Rumunsko		
Demokratická liberální strana	<i>Partidul Democrat – liberal</i>	PD-L
Maďarský demokratický svaz v Rumunsku	<i>Uniunea Democrată Maghiară din România</i>	UDMR
Národní liberální strana – Křesťanští demokraté	<i>Partidul Național Liberal – Creștin Democrat</i>	PNL-CD
Sociálnědemokratická strana	<i>Partidul Social Democrat</i>	PSDR
Strana velkého Rumunska	<i>Partidul Romania Mare</i>	PRM

Zdroj: autoři.

Předkládaná práce si tedy klade za cíl prozkoumat změny programické a nemá ambici komplexní analýzy evropeizace bulharských a rumunských stran. Ačkoli v posledních letech roste zájem o tyto země a tuto oblast výzkumu a vzniká mnoho publikací, stranické systémy Bulharska a Rumunska stále zůstávají relativně málo zmapované. Právě zmapování evropeizace stranické programicky v těchto zemích představuje podle našeho názoru přidanou hodnotu textu.

3. Analýza četnosti „evropských“ témat v politických programech

V rámci zkoumání volebních programů zemí jako Rumunsko a Bulharsko naráží každý výzkumník na relativní nedostatek primárních zdrojů, tedy konkrétních volebních programů, tak jak je známe např. z českého prostředí. Jde zejména o situaci v 90. letech a na počátku 21. století. Politické strany nepovažovaly za nezbytné vytvářet souhrnné představení vlastních názorů a představ o směřování země. Naopak často byla velmi důležitá osobnost stranického leadera a jeho reputace, která se přenášela na konkrétní uskupení. Neexistovala voličská poptávka po jasně deklarovaném cíli politické strany prezentovaném a formálně stvrzeném. Osobní kontakt a prohlášení tak byla důležitějším parametrem pro určení záměrů politické strany, dominantním

do jednání. Další možností míry relevance strany pak souvisí s jejím chováním jako opozičního aktéra, jenž svou existencí ovlivní taktiku volební soutěže mezi stranami (Sartori 2001: 45).

⁵ Do roku 2007 pod názvem NDS II. – Národní hnutí Simeona II (*Nacionalno dvizhenie simon II.*).

médiem kampaní byly elektronické hromadné sdělovací prostředky. Postupně ale politické strany začaly rozšiřovat svou aktivitu v této oblasti, a můžeme tak nalézt alespoň krátká shrnutí stranických názorů pro volby 2004, resp. 2005. V posledních parlamentních volbách, jež se ve zkoumaných zemích uskutečnily, již všechny strany měly volební program, přestože v některých případech použily i několik let starý. Situace se ale od 90. let jednoznačně zlepšila a množství materiálů umožňuje analýzu provést.

Při zkoumání programů bylo hledáno, kolikrát se daná strana věnuje tematicce Evropské unie. Nešlo pouze o název EU, ale o témata s ní související, jejichž podrobný výčet se nachází v tabulce č. 2 a 3. Mezi základní hledané výrazy patřila EU, Evropa, evropská integrace (EI), euroatlantická spolupráce, evropské standardy, evropské normy, euroregiony, evropský politický systém,⁶ ekonomika EU, evropské hodnoty a civilizace, evropská jednota, instituce EU či EURO. Tyto a další proměnné nebyly normativně hodnoceny, a tudíž se mohlo stát, že primárně euroskeptická strana může mít počty výskytu vyšší např. u termínu evropská jednota než strany pozitivně nakloněny další integraci. Druhou věcí, kterou je potřeba vzít v úvahu při interpretaci výsledků analýzy evropeizace programů, je fakt rozdílné délky srovnávaných dokumentů. Je třeba rozlišovat absolutní četnost výskytu evropských témat (počet zmínek v dokumentu celkem) a relativní „hustotu“ evropeizace programů (počet zmínek přepočtených například na stránku). Domníváme se, že je v zásadě nutné vycházet zejména z absolutních hodnot četnosti, protože opačný postup by apriorně favorizoval stručné heslovité programy na úkor propracovanějších dokumentů.

Následující tabulky ukazují, jaká témata byla zmíněna v programatické konkrétních stran v Rumunsku (tabulka č. 2) a v Bulharsku (tabulka č. 3). Pokud strana vydala rozdílné materiály pro poslední dvoje volby, jsou oba tyto programy znázorněny v tabulce vč. uvedení roku (např. UDMR, PSD), pokud strana ponechala stejný volební materiál pro oboje volební klání (jako např. PRM), je uvedena pouze poslední aktualizace tohoto materiálu.⁷ Na jejich základě pak byla provedena programová analýza.

⁶ Nikoli v politologickém smyslu a řešení otázky, zda EU je, či není politický systém, ale ve smyslu normativním, kdy zabarvení se lišilo podle jednotlivých stran.

⁷ Koalice DA kandidovala pouze v roce 2004, jelikož pro volby 2008 již její subjekty PD-L a PNL kandidovaly zvlášť a vydaly si také vlastní materiály.

Tabulka č. 2. Témata zmíněná v programech rumunských politických stran

	UDMR (2003)	UDMR (2008)	PSD (2005)	PSD (2008)	PRM (2008)	PD-L (2008)	PNL (2008)	DA (2004)
EU	17	18	9	14	9	3	6	33
EI	12	2	4	2		1	8	7
Evropa	7	4	2	6	1		1	3
euroatlantická spolupráce	2				1	1		1
evropská úroveň/standardy	2	4		7		1		3
evropské normy	8	2		4			1	4
euroregiony		2						3
menšiny v EU		4						
evropský systém	3	1		3	1	2	3	7
energetická politika	1	1						
ekonomika EU	1	1	1	2	1	1	2	3
E hodnoty/E civilizace	1	7			1	4	2	2
evropská jednota	4	3	1	3	1		2	3
instituce EU	4	4				1	3	16
EPP	3	1				1		
vzdělání		1				1		3
konkurenceschopnost		2						1
euro		10		13				12
evropský lid		1		1				1
JV Evropa				1	2			10
V Evropa				4			1	
Stř E			1	1	1			4
Nová sociální E				2				
evropská levice			2	1				
eurofondy				7				7
E politiky						1	1	5
zemědělství								1
budoucnost			2					2
identita			1			1	2	
evropský liberalismus							5	
eurostat/europol								4

Zdroj: autoři.

Tabulka č. 3. Témata zmíněná v programech bulharských politických stran

	BSP (2008)	Ataka (2006)	GERB (2009)	DPS (2006)	Modrá koalice 2009 (UDE, DSB) ⁸	RZS (2008)	NDS (2005)
EU	7	5	25	3	15 (13,5)	4	3
EI	0		2				
Evropa	3		2	1	11 (1,4)	4	
euroatlantická spolupráce			4	2	5 (8,1)		
evropská úroveň/standardy			4	3	3 (5,2)	1	1
evropské normy			9		7 (2,0)	1	1
euroregiony			2		0 (1,0)	1	

⁸ V případě Modré koalice je v tabulce nejprve uveden údaj ze společného programu Modré koalice Predizborna programa na Cinjata koalicia za izbori 2009. Dvě největší strany této koalice Demokrati za silnė Bulharsko (DSB, *Demokrati za silna Bulgaria*) a Svaz demokratických sil (SDS, *Sayuz na demokratichnite sil*) vydaly pro tyto volby i své vlastní programy a získané informace jsou pro informaci uvedeny v závorkách. Nicméně analyzován byl společný program SK.

evropský systém			3	1	1 (2,0)	3	4
energetická politika			3		1		
ekonomika EU	1	1	11		5 (2,7)	2	1
E hodnoty/E civilizace	1	3	3	1	6 (6,2)	1	
evropská jednota					2 (1,0)		
instituce EU			7		7	6	1
vzdělání				1	4 (4,0)		
konkurenceschopnost			3				
euro			1		3 (3,0)		1
JV Evropa	2				0 (5,2)		
V Evropa	1					1	
Stř E		2	1			1	
Nová sociální E	3						
evropská levice	2						
SZBP	1						
doprava			4				
E solidarita			1		1 (1,0)		
mládež			2		2 (2,0)		
eurofondy			22	1	4 (2,0)		
E nár strana			4		1		
E politiky			8	1	4 (2,2)	4	
ELDR				3			
Evropská úmluva o lidských právech				2	2 (2,0)		
zemědělství					3 (3,0)		
demokracie					2	3	
představitelé						1	
budoucnost					2		1

Zdroj: autoři.

3.1 Rumunské politické strany

Na rumunské politické scéně byly analyzovány programy pěti politických stran tedy PSD, PD-L, PNL-CD, UDMR a PRM. UDMR se obecně poměrně často vyjadřuje k otázkám týkajícím se EU, což dokládají i její programy. Tendence zmiňovat a vyjadřovat se k EU narostly spíše pozvolně – 65 zmínek v roce 2004 a v roce 2008 obsahoval program strany 68 zmínek vymezených pojmů. Pro volby 2004 se téma EU v programu UDMR prolínalo téměř každou kapitolou a tématem, jednotlivé zmínky jsou tedy rozprostřeny do celého dokumentu. Vlastní podkapitolu mělo téma EU (stejně jako NATO) v kapitole o zahraniční politice a prostor věnovaný samotné EU byl celkově poměrně široký. Program pro parlamentní volby 2008 prakticky kopíroval strukturu programu pro volby v roce 2004 a zmínky o EU a dalších tématech tedy byly rozprostřeny do celého dokumentu. Samostatná podkapitola v ekonomické části se již nevyskytovala. Naopak zůstala samostatná kapitola vnější politiky, která byla věnována především EU. Celkově lze tedy říci, že strana si ponechává téma EU v samostatné kapitole o zahraniční

politice a další zmínky o EU jsou spíše spojeny s konkrétními jednotlivými tématy v rámci celých dokumentů. Celkově má UDMR jednoznačně nejvyšší počet vyjádření k tématům EU. Nárůst frekvence výskytů těchto pojmů ovšem souvisí i s celkovým narůstáním délky programů. Volební program pro volby 2004 měl 42 stran a v roce 2008 plných 64 stran.

Ostatní rumunské parlamentní (nebo bývalé parlamentní) strany podobný rozsah volebních programů nemají. PSD vydala prozatím dva volební programy, samostatný volební program v roce 2005 a v roce 2008 dokument společný s malou Konzervativní stranou (PC)⁹. Její program z roku 2005 není příliš obsáhlý, má pouze 12 stran a evropskými tématy se v něm strana zabývala na 23 místech. Zmínky jsou rozprostřeny do celého dokumentu, ale největší koncentrace je obsažena v samostatné kapitole o evropské integraci. Tato kapitola není součástí kapitoly o zahraniční politice, představuje svébytnou část programu. Dále program obsahoval samostatnou kapitolu o rodině evropských sociálních demokratů, v níž se strana přihlásila k této tradici. Pro rok 2008 vydala PSD poměrně rozsáhlý program (cca 45 stran), v němž se vyjádřila k evropským tématům 71krát. Patří tak v Rumunsku spolu s UDMR mezi strany, které se tématem zabývají nejčastěji. Program obsahuje kapitolu o zahraniční politice s podkapitolou o EU, nicméně v celé kapitole je EU zmíněna pouze osmkrát. Většina zmínek o EU je rozprostřena do celého dokumentu, z čehož vyplývá zařazení spíše do kategorie stran, jež se zabývají jednotlivými tématy. Při srovnání obou dokumentů PSD tak jednoznačně vidíme nárůst velikosti politického programu, stejně jako evropských témat, a to více než trojnásobně. Samostatnou kapitolu o EU již v programu z roku 2008 nenalezneme. EU a související témata jsou zmiňována v celém dokumentu u jednotlivých kapitol (finance, kultura, zdravotnictví atd.).

V roce 2008 pro parlamentní volby vydaly nové programy či prohlášení i strany PD-L a PNL-CD. PNL-CD nevydala program jako takový, ale na jejích internetových stránkách je možné nalézt politické vyjádření rozdělené do tří částí: principy liberalismu, sociální politika a PNL-CD jako evropská strana. Dohromady je zde 37 odkazů k EU a evropským tématům rozložených na 35 stranách. Jedna část programu, jejíž název je PNL-CD jako strana evropská, se tématu EU věnuje nejvíce, přibližně z 2/3, a právě zde se koncentrují názory PNL-CD na EU. Nicméně jde spíše o jednotlivé zmínky k jednotlivým tématům, a jde tedy spíše o občasný výskyt těchto témat.

Strana PD-L má aktuální program též z roku 2008, tedy vytvořený pro poslední parlamentní volby, ve kterém se k evropskému tématu vyjadřuje na 18 místech, tudíž podstatně

⁹ PC byla založena roku 1992, do roku 2005 vystupovala pod názvem Humanistická strana Rumunska.

méně než PNL-CD. Celý program má ovšem rozsah jen pět stran. V programu není vlastní kapitola, která by se zabývala konkrétněji evropskými tématy, zmínky jsou roztříštěné do celého textu a zabývají se pouze některými tématy.

Poměrně nižší četnost zmínek o EU u těchto stran kontrastuje s jejich společným programem pro volby 2004, kdy tyto strany kandidovaly pod hlavičkou Aliance pravdy a spravedlnosti. V něm se k evropským tématům vyjadřují nejvíce ze všech zkoumaných rumunských stran, konkrétně 135krát na celkovém rozsahu 125 stran. Témata EU jsou v programu DA pro rok 2004 rozložena do celého textu, kdy se vyjadřují k rozličným tématům a lze spíše hovořit o celkovém přístupu, neboť každá kapitola obsahuje vyjádření k EU. Nejvíce koncentrovanou kapitolou je poslední část, věnující se národní bezpečnosti, kde je EU velmi diskutované téma (hned za NATO).

Poslední zkoumanou stranou v Rumunsku je PRM, vykazující jednoznačně euroskeptickou orientaci. Programové prohlášení PRM aktualizované pro volby 2008 obsahuje 18 zmínek na celkem 11 stranách. Lze hovořit spíše o sporadickém výskytu evropských témat, většinou v reakci na proklamovanou nacionalistickou doktrínu strany. Nejčastější zmínky jsou pak v kapitole o vnější politice, kde se strana zabývala bezpečností Rumunska.

Četnost zmínek o evropských tématech v rumunské stranické programatice není obecně příliš vysoká, s určitou výjimkou UDMR, PSD v roce 2008 a DA v roce 2004. V tabulce č. 4 je znázorněno přibližné zařazení stran na ose absence tématu – občasný výskyt (jednotlivé zmínky) – součást kapitoly o zahraniční politice – samostatná kapitola. U stran, které vydaly více než jeden program, byly hodnoceny tyto programy zvlášť. Např. u PSD oba programy mohly být zařazeny do stejné kategorie jednotlivé zmínky. Naopak u UDMR vyhovuje program UDMR 2004 kapitole, kde jde o součást zahraniční politiky, a v roce 2008 se již program zaměřil na EU v samostatné kapitole. Je potřeba podotknout, že některé ze stran nelze zařadit přímo do některé kategorie, neboť např. mají téma EU jako součást zahraniční politiky a zároveň lze v dalším textu najít mnohé jednotlivé zmínky k tomuto tématu.

Tabulka č. 4. Zařazení programů rumunských stran

<i>absence tématu</i>	<i>jednotlivé zmínky</i>	<i>součást kapitoly o ZP/národní obrana</i>	<i>samostatná kapitola</i>
	PD-L, PNL-CD, PSD (2005, 2008)	DA, PRM, UDMR (2004)	UDMR (2008)

Zdroj: autoři.

3.2 Bulharské politické strany

V bulharském prostředí bylo analyzováno 7 stran – BSP, GERB, Modrá koalice (SK), Právo, pořádek a spravedlnost (RZS), Ataka, Národní hnutí za stabilitu a pokrok a Hnutí za práva a svobody (DPS). Nejobsáhlejší a nejdelší program (75 stran) pro rok 2009 měla strana GERB, v němž se vyjadřovala k tématům Evropy a EU 121krát. V případě GERB, která vznikla v roce 2006, nelze srovnávat s předchozími volbami. Strana se vyjadřovala k evropským tématům v celém dokumentu, nicméně své hlavní názory prezentovala v první části kapitoly o zahraniční politice, kdy se převážně zaměřila na EU (NATO je hlavním činitelem druhé části kapitoly o zahraniční politice).

Rovněž Modrá koalice jako taková byla novou formací sestavenou pro volby 2009. Určitá kontinuita s předcházejícím obdobím však v tomto případě existuje, neboť jedna z jejích částí Hnutí demokratických sil (SDS, *Sayuz na demokratichnite sili*)¹⁰ hrála významnou roli v bulharské politice v 90. letech. Ačkoli koalice vytvořila společné prohlášení či program, jednotlivé strany vydaly též svá vlastní prohlášení či programy, které se v otázce EU do značné míry navzájem liší a v některých bodech se ani nepřekrývají se společným programem (Programa na Cinyjata Koalicia za Izbori 2009).¹¹ Celkem se koalice vyjádřila na souhrnných 27 stranách k evropským tématům 90krát. Lze konstatovat, že můžeme koalici zařadit mezi uskupení, jež se věnují evropským tématům v rámci jednotlivých kapitol rozprostřených do celého textu; ačkoli obsahuje na bulharské poměry zmínek velmi mnoho, nepřevažují zmínky ani v samostatné kapitole ani v kapitole o zahraniční politice a jde spíše o jednotlivé zmínky k daným tématům.

Další nově kandidující uskupení bylo Právo, pořádek a spravedlnost (RZS), které vzniklo v roce 2005, ale v tehdejších volbách ještě nekandidovalo. Volební program obsahuje na 18 stranách celkem 33 odkazů k EU, které jsou rozloženy v celém dokumentu. V rámci kapitoly o národních, evropských a světových cílech jsou zapojena i evropská témata, pouze však v minimální míře, a proto je tento program zařaditelný spíše do kategorie s občasným výskytem.

Je zajímavé, že stabilnější relevantní subjekty operující v bulharské politice dlouhodoběji obecně odkazovaly na Evropskou unii mnohem méně. Např. BSP se ve svém poměrně dlouhém

¹⁰ Druhou významnou složkou Modré koalice je strana Demokraté za silné Bulharsko (DSB, *Demokrati za silna Bulgarija*).

¹¹ Program se nese v duchu obecného uznání Evropy jako pozitivního faktoru bulharské politiky, jinak ovšem jeho nekonkrétnost odráží značné rozdíly mezi členskými stranami koalice. Ostatně i voliči volili koalici spíše podle sympatie k některé ze zúčastněných stran, ne celku a strany koalice se nemohou dlouhodobě shodnout na tak základní věci, jako je podpora vládní straně GERB.

programu (56 stran) z roku 2008 (!) vyjádřila k EU „jenom“ 21krát.¹² Odkazy k evropským tématům jsou v celém dokumentu velmi sporadické. Výjimkou je pouze samostatná kapitola o Evropské unii, koncentrující „evropské“ pozice strany. U BSP nelze jednoduše rozhodnout, zda ji zařadit do kategorie s občasným výskytem evropských témat, což 21 zmínek na 56 stranách skutečně potvrzuje, nebo do kategorie s vlastní kapitolou (1,5 strany dlouhou). Převážně jsou však odkazy umístěny do samostatné kapitoly o EU, a proto bychom ji spíše mohli zařadit mezi strany, které EU vyčleňují zvláštní prostor.

Stejně jako socialisté, i DPS je ve svém programu z roku 2006 ve vyjádření k EU spíše skromná, celkově se k EU vyjadřuje pouze 19krát. Je však také potřeba vzít v úvahu délku programu, která je v případě DPS pouze 4 strany.¹³ V programovém prohlášení se vyjadřuje k evropským tématům průběžně. Ačkoli je program velmi krátký, obsahuje i samostatnou kapitolu o Evropské unii, které ovšem věnuje jen několik řádků. I proto by bylo možné program strany zařadit k typu programu s rozptýlenými jednotlivými zmínkami.

Analyzujeme i Hnutí za stabilitu a pokrok NDS. V posledních volbách sice postavení parlamentní strany ztratilo, avšak v letech 2000 a 2004 pod starým názvem Hnutí Simeona II představovalo vládní stranu. Analyzovaný desetistránkový program je z roku 2005. Celkově zde nalezneme 13 vyjádření k evropským tématům. Program není rozdělen do kapitol a zkoumaná témata nalézáme průběžně v celém dokumentu.

Poslední zkoumanou bulharskou stranou je hnutí Ataka, u kterého byla zkoumána dvě programová prohlášení z roku 2006, která představují i dnes aktuální programové materiály strany (příklad zmiňovaného fenoménu „recyklace“). Strana se vyjadřuje k EU a dalším tématům nejméně ze všech bulharských stran, pouze 11krát na celkem 5 stranách. Její postoj je výrazně euroskeptický a naprostá většina odkazů k „evropským“ tématům je koncentrována do krátké kapitoly o vnější politice.

Z výše uvedeného vyplývá, že nově vzniklé (případně nově kandidující) strany či koalice měly v Bulharsku tendenci zabývat se Evropskou unií mnohem více než strany stabilizované. Nejvíce odkazů je možné nalézt u GERB a Modré koalice a naopak nejméně odkazů u BSP a Ataky. Je také možné pozorovat, že existence samostatné kapitoly o evropské integraci nemusí

¹² Strana tento svůj program „zrecyklovala“ z roku 2005, přičemž v programu nedošlo k žádným výraznějším změnám a i název zůstal stejný. Proto je u BSP uváděn pouze jeden program.

¹³ Při rozpočítání na množství odkazů na stranu tak čistě matematicky DPS výrazně převyšuje ostatní bulharské strany, neboť má v průměru 4,5 odkazu na stranu, a to navzdory jednomu z nejnižších počtů odkazů v absolutním výsledku.

nutně znamenat numericky evropeizovanější program než u stran s rozptýleným výskytem (viz rozdíl mezi Řádem a pořádkem a BSP). V následující tabulce č. 5 jsou zařazeny strany do jednotlivých kategorií. Na rozdíl od Rumunska ani jedna strana nevydala dva samostatné volební programy. Tři strany se do parlamentu dostaly vůbec poprvé (GERB, RZS, SK), další recyklovaly svůj starší program (BSP, DPS, Ataka, NDS), a proto zde nejsou uváděny roky jako v rumunském případě, neboť se u všech jedná o jediný volební materiál (buď pro oboje volby, nebo vůbec první program).

Tabulka č. 5. Zařazení programů bulharských stran

<i>absence tématu</i>	<i>občasný výskyt / jednotlivé zmínky</i>	<i>součást kapitoly o ZP / národní obrana</i>	<i>samostatná kapitola</i>
	Řád a pořádek, DPS, Stabilita a pokrok, SK	GERB, Ataka	BSP

Zdroj: autoři.

4. Kvalitativní analýza politických programů

4.1 Rumunské politické strany

V programu UDMR pro rok 2004 bylo po obsahové stránce téma EU rozloženo do mnoha oblastí. Silněji akcentována byla regionální tematika v podobě jednotlivých zmínek o evropských regionech, evropské kultuře, hodnotách a civilizaci. Ve větší míře byl kladen důraz také na evropské instituce a normy, politický systém a také spolupráci s Evropskou lidovou stranou, k níž se UDMR hlásí. Celkově jde o podrobné rozpracování přístupu k jednotlivým tématům a jednoznačně pozitivní akcent přímo na EU. Program pro volby 2008 se posunul směrem k důrazu na konkrétní tematiku. Například v kapitole o zahraniční politice je prakticky jediným tématem EU, nikoli již NATO či jiná uskupení. Prakticky každé téma, které je pro stranu důležité, je podpořeno odkazem k EU, k její činnosti, případně možnostem, které může Rumunsko využít. Poprvé se zde explicitně objevuje téma společné evropské měny euro.

Ve srovnání těchto dvou programů lze konstatovat, že se postupně zvyšuje míra konkretizace témat týkajících se EU, stejně jako dalších odkazů na jednotlivé politiky, regiony, fondy apod. Roste i význam odkazů na EU jako na zdroj hodnot, norem, kulturní politiky a logicky i vzor menšinové politiky. Signifikantní pro trend růstu orientace na EU jsou kapitoly o zahraniční politice, kde se strana od částečné orientace na euroatlantické společenství jako celek posunula výhradně k EU. Celkově patří oba programy UDMR k těm, jež mají spíše celkový

přístup pokrývající velké množství témat spojených s EU.

U největší levicové strany PSD můžeme pozorovat značnou proměnu ve směru zvýšení významu „evropských“ témat ve srovnání programů 2005 a 2008. V roce 2005 se program PSD věnoval EU ve dvou kapitolách. Nejedná se ovšem o výše definovaný celkový přístup, neboť jedna kapitola se vyjadřuje k ekonomice, kultuře, evropské civilizaci i politickému systému. Druhá „evropská“ kapitola pak k evropské socialistické rodině politických stran, sociálním tématům a evropské levici. Pracuje se zde i s pojmem „evropské Rumunsko“, ovšem „Evropa“ není zcela explicitně ztotožněna s EU. PSD tedy postupovala spíše selektivně a její program z roku 2005 odpovídá programům, jež se věnují pouze jednotlivým tématům. Program pro rok 2008 je po obsahové stránce mnohem komplexnější, neboť PSD se vyjádřila k velmi široké paletě „evropských“ témat. Zmínky nejsou koncentrovány do samostatné kapitoly, ale provázány s jednotlivými tématy programu. Nejčastěji se zabývá program PSD 2008 problematikou EU jako celku, velmi významným tématem se stalo euro a otázka jeho přijetí, respektive ekonomika EU obecně. Dále program operuje s pojmy jako „evropská úroveň“ a „evropské standardy“ (kapitoly jako zdravotnictví, vzdělání, soudnictví apod.). Program pro rok 2008 již neklade takový důraz na obecné téma sociální Evropy a blízkosti PSD k evropským sociálnědemokratickým stranám (což může být způsobeno větší akceptací strany jako evropské sociální demokracie). Naopak se vyjadřuje k mnohem konkrétnějším tématům. Program PSD 2008 tedy oproti programu z roku 2005 více odpovídá celkovému přístupu strany k evropské tematice.

PNL-CD se po obsahové stránce věnuje spíše obecným vyjádřením o EU, převažují odkazy na EU jako celek, případně na EU jako politický systém. Program sice obsahuje pasáž o PNL-CD jako evropské straně hájící hodnoty evropského liberalismu, nicméně se v této části zabývá různými tématy jako evropské instituce, civilizace či evropská jednota. Zmínky o ekonomice či evropských normách jsou poměrně parciální. Obecně lze říci, že se strana věnuje spíše jednotlivým tématům, než že by zastávala nebo alespoň prezentovala nějaký celkový přístup.

Program PD-L vykazuje v tomto ohledu velmi podobné rysy. Nedisponuje vlastní kapitolou o EU, odkazy k ní jsou spíše sporadické. Nejčastěji se věnuje EU jako celku a hodnotám evropské civilizace. Jednotlivé odkazy jsou obsaženy v tématech jako vzdělání, EPP, instituce EU či ekonomika. Lze konstatovat, že u PD-L pro volby 2008 jde pouze o řešení jednotlivých problémů. Je to zajímavé zejména ve srovnání s programovými dokumenty DA, do níž v roce 2004 PNL-CD i PD-L patřily. Obsahově byl totiž v „evropských“ otázkách program DA daleko pestřejší. Nejčastější zmínky se týkaly EU jako celku, jednotlivých institucí a pozice

Rumunská, otázce eura (v roce 2004!) a také jihovýchodní Evropy především v oblasti zajištění bezpečnosti. Výraznější zastoupení měla pak také obecná témata evropské integrace, politického systému EU a strukturálních fondů. Program také obsahoval jednotlivé zmínky k evropským normám, civilizaci a hodnotám, kultuře a vzdělávání, což dokresluje velmi celistvý přístup k evropské tématice koalice DA pro rok 2004.

Poslední analyzovanou rumunskou stranou je PRM, která se ve svém programu k EU vyjadřuje drtivou většinou jen v reakci na proklamovanou nacionální doktrínu a většinou v ne příliš pozitivním smyslu. Více rozpracovává téma bezpečnosti, kde ale EU nemá hrát vedle NATO příliš velkou roli. Jednotlivé zmínky pak můžeme nalézt o tématech evropských hodnot, civilizace, politického systému, ekonomice a jihovýchodní Evropě. Nelze říci, že by se strana k EU vůbec nevyjadřovala, nicméně jde o sporadické zmínky normativního charakteru s negativním vyzněním.

V tabulce č. 6 nalezneme řazení jednotlivých stran do konkrétních kategorií, přičemž opět platí, že pokud strana vydala více programů, jsou analyzovány a uvedeny zvlášť, pokud má jeden program/prohlášení, je hodnocena aktuální verze.

Tabulka č. 6. Zařazení rumunských politických stran na základě obsahové analýzy

<i>absence tématu</i>	<i>normativní vyjádření</i>	<i>jednotlivé problémy</i>	<i>celkový přístup</i>
	PRM	PD-L, PNL-CD, PSD (2005)	PSD (2008), DA, UDMR (2004, 2008)

Zdroj: autoři.

4.2 Bulharské politické strany

Program současné největší pravicové strany GERB lze označit za poměrně rozsáhlý a detailní. Podíváme-li se na dokument optikou obsahové evropeizace, můžeme konstatovat, že se strana zaměřuje především na témata EU jako celku, především na ekonomiku, euro a evropské strukturální fondy. Vyjadřuje se rovněž k fungování EU, jejím institucím, normám a společným politikám. Odkazy k „evropské“ vazbě bulharské politiky nalezneme i v oddílech věnovaných bezpečnosti, dopravě či konkurenceschopnosti, zatímco v oblasti zahraniční politiky nalezneme jen obecně deklarovanou podporu euroatlantickému společenství. Celý program GERB se vyjadřuje k velkému množství témat týkajících se EU, a je proto možné vyčíst snahu strany o celistvý přístup k Unii.

Podobný přístup, tedy spíše celistvý, můžeme nalézt u Modré koalice. Nejčastěji hovoří

o tématech EU, Evropy, evropských norem, evropské civilizace a hodnot. Evropské tematické se program věnuje veskrze celý, je součástí prakticky každé kapitoly (zahraniční politika, zemědělství, sociální politika atd.). Mezi častější témata vyskytující se v programu patří EU jako celek, zejména ekonomiky EU, evropské civilizace, dosažení „evropské“ úrovně a standardů a také potřeba euroatlantické spolupráce. Celkově tedy můžeme programatiku Modré koalice i participujících stran zhodnotit spíše jako orientaci na celkový přístup, jenž převažuje na selektivním.

Podobně vyznívá i analýza programatiky strany Řád a pořádek. Ten se zabývá především politikami a politickými institucemi EU, obecně se vyjadřuje též k Evropě a EU jako celku. V jednotlivostech pak odkazuje např. na politický systém EU a její ekonomický vliv, převážně však v jednotlivostech než v celostním pojetí podle výše definovaných stupňů kvalitativní evropeizace stranické programatiky.

Největší levicová strana BSP je v otázce evropských témat velmi stručná. Vzhledem k povaze odkazů ke zkoumaným tématům jde u ní spíše o přístup k jednotlivým problémům a politikám. Mezi nejčastěji zmiňovaná témata patří důraz na EU jako celek, Evropa jako region, sociální Evropa, evropská levice a jihovýchodní Evropa.

Ani u DPS, reprezentující tureckou menšinu, není problém s jejím zařazením v rámci kvalitativní typologie. Jedná se o stranu, která nezastává celostní přístup, věnuje se pouze vybraným konkrétním tématům. Nejdůležitější odkazy jsou ty směřované k EU jako celku, nutnosti dosažení „evropské úrovně“ a standardů a také deklarovaná příslušnost k Evropské lidové straně. Jednotlivě se pak vyjadřuje k politickému systému EU, „evropským“ hodnotám a vzdělání.

Dnes mimoparlamentní Hnutí za stabilitu a pokrok (NDS) nemá v programu samostatnou kapitolu o EU ani vyjádření k tomuto tématu v nějaké koncentrované podkapitole. Strana se tedy vyjadřuje k jednotlivým tématům *ad hoc*. Nejčastěji zmiňovaným tématem je EU obecně, dále pak politický systém EU a jeho fungování. Jednotlivě jsou pak zmíněny problémy jako ekonomika, instituce, euro, hodnoty a normy. Rovněž hnutí Ataka zastává spíše selektivní přístup. Nejčastěji se vyjadřuje k EU jako celku a k evropské civilizaci, nikoli však nutně v pozitivním smyslu. Dalšími tématy jsou pak srovnání se střední Evropou či ekonomika EU, opět spíše v negativním smyslu.

Tabulka č. 7. Zařazení bulharských politických stran na základě obsahové analýzy

<i>absence tématu</i>	<i>normativní vyjádření</i>	<i>jednotlivé problémy</i>	<i>celkový přístup</i>
	Ataka	RZS, Stabilita a prosperita, BSP, DPS	GERB, SK

Zdroj: autoři.

5. Srovnání programové analýzy politických stran

Zjevnou slabinou obsahové analýzy „evropské“ programatiky bulharských a rumunských politických stran je nevyrovnanost, či v případě některých stran dokonce nedostatečné tempo inovace základní i volební programatiky, což s sebou přináší skutečnost menšího počtu dokumentů podrobitelných analýze. Přesto je možné dojít k některým zobecňujícím poznatkům.

Největší levicové strany, tedy postkomunistická BSP a PSD, mají (zejména ve svých programech z roku 2005 pro PSD, respektive 2008 pro BSP) tendenci „evropskou“ rovinu své programatiky upozaďovat. To je patrné zejména v kontrastu s nováčky bulharské a rumunské stranické politiky, kteří ve svých materiálech naopak po tématech spojených s evropskou integrací sahají častěji. Navíc mají jak BSP, tak PSD tendenci koncentrovat své „evropské“ pozice do samostatných kapitol a neprovazovat tato témata s ostatními částmi programu, což platí především pro BSP. Stejně ale spíše selektují parciální témata zajímavější jejich voliče (zejména sociální politika) a nepokoušejí se vytvořit ujednocený obraz či vizi EU. U PSD pro rok 2008 můžeme pozorovat jistou změnu, kdy se strana více zaměřila na celkový přístup k evropské tematice a k EU. Ani vazba na evropské socialistické stranické struktury není řešena důsledně, konkrétní odkaz na Evropské socialisty chybí. PSD se více než BSP vyjadřuje k odkazům evropské civilizace, tradici a kultuře. BSP je spíše ukotvena v kontextu jihovýchodní Evropy. Zatímco BSP tato relativní nevyhraněnost a podrepräsentace „evropských“ témat spojená s důrazem na domácí politiku zůstává¹⁴ (a to i přesto, že se poměrně důsledně změnila z euroskeptické na pro-evropskou formaci)¹⁵, je program PSD z roku 2008 již mnohem více koncentrován na „evropská“ témata, zvýšila se jak frekvence, tak intenzita odkazů k EU a zejména propojení mezi domácími tématy a jejich „evropskou“ dimenzí. PSD se tak nově

¹⁴ Výjimkou bylo období volebních kampaní před volbami do EP 2007 a do parlamentu a EP 2009, kdy se strana částečně věnovala i tématu EU.

¹⁵ V 90. letech zastávala spíše anti-unijní postoje, což imponovalo voličům, jež tíhli k nostalgii po starém režimu. Nicméně na přelomu století BSP značně změnila svou pozici k integračním otázkám a deklarovala se jako pro-evropská, tím postupně omezovala výhodu, již měly pravicové strany, neboť ty už se nemohly stavět do pozice jediných zastánců proevropské orientace země (Spirova 2008: 482; Stoychev 2007: 10).

posunula směrem k celkovému přístupu k uchopení „evropské“ tematiky. Reálné užití „evropských“ témat ve volební kampani bylo ale i u PSD slabší a strana se spíše „opírala“ do pravicových formací PD-L a PNL-CD. Strategie pravicových stran byla ostatně stejná a rovněž ony preferovaly domácí témata v rámci své volební kampaně.

Rovněž klíčové pravicově orientované subjekty, koalice DA v Rumunsku a GERB v Bulharsku, vykazují mnohé společné rysy. Frekvenční analýza ukázala značný výskyt „evropských“ témat a obě strany mají také tendenci koncentrovat svou „evropskou“ programatiku v kapitolách o zahraniční politice, i když se nevyhýbají využívání této tematiky i na jiných místech svých programových dokumentů. Obě formace preferují celistvý přístup k „evropské“ tematice, i když některá témata jsou logicky frekventovanější než jiná. Nejčastěji zmiňovaná jsou u obou subjektů témata spojená s ekonomikou, konkrétně s měnou euro a strukturálními fondy. Dále se zaměřují na fungování EU, politický systém, společné politiky či evropské hodnoty a normy. GERB, který „zdědil“ poměrně proevropsky orientované voliče po NDS, se ale podobně jako hlavní bulharská levicová formace zhostil ve volební kampani „evropských“ témat jen velmi střídým způsobem. Souviselo to s velmi personalizovaným stylem kampaně GERB, koncentrované na jejího charismatického předsedu Boyko Borisova (Savkova 2009: 3), a velmi populistickým stylem uchopení domácích i „evropských“ otázek (Getova 2008: 21). Potenciál, který přinesla evropeizovaná programatika GERB, tak v politické praxi využít nebyl.

Po rozpadu koalice DA je ovšem možno pozorovat určitou „de-evropeizaci“ programatiky obou „následnických“ subjektů. Jak program PNL-CD, tak program PD-L po poslední volby zmiňují „evropská“ témata daleko méně často než materiál DA. Někdejší samostatná kapitola k EU byla v podstatě zredukována, z celistvého přístupu zbylo komentování parciálních témat spjatých zejména s politickým systémem Unie, evropskou civilizací a v neposlední řadě s příslušností PNL-CD k evropské rodině liberálních stran a PD-L k EPP. Obě tyto strany zastávají poměrně euro-optimistický postoj s určitými výhradami, u GERB je otázka pro-evropskosti složitější. Jako vládní strana musí rozhodovat a jednat v rámci EU, což jí nedává mnoho prostoru na kritiku. Zároveň velká část jeho voličů je proevropsky smýšlející, z čehož můžeme spíše usuzovat, že jeho postoj k EU zůstane víceméně korektní a pozitivní.¹⁶

¹⁶ Výjimkou v tomto trendu byl přístup PNL-CD ve volbách do Evropského parlamentu 2007, kdy byla domácí tematika poměrně důsledně zasazována do unijního kontextu (Toda 2008: 14).

Uskupení RZS se stejně jako NDSV se vyjadřuje k jednotlivým tématům a nevyčleňuje speciální kapitolu pro postoje k EU. Rozdíl mezi těmito uskupeními můžeme nalézt v počtu odkazů k EU. RZS má dvakrát větší četnost těchto vyjádření. Podobnost můžeme nalézt v obsahové stránce. Ani u jedné ze stran se příliš neprojevuje snaha o celistvý pohled a obě uskupení se vyjadřují k politickému systému EU, ekonomice, normám či hodnotám. Podobná témata se objevovala i v programu další menší bulharské strany Modré koalice pro volby 2009. Ta se navíc ještě zaměřovala na evropskou civilizaci a euroatlantickou spolupráci. Oproti předchozím dvěma stranám se však k evropským tématům vyjadřovala mnohem častěji, a to jako druhá s nejvíce odkazy z bulharských stran (hned po GERB), a odlišuje ji také vytvoření samostatné podkapitoly pro tato témata v rámci části o zahraniční politice.

Hnutí za stabilitu a pokrok (tedy bývalé hnutí Simeona II) má spíše výjimečné zmínky o EU ve svém programu, nicméně v reálné politice se významně propaguje jako velmi proevropský subjekt. Například pro volby do Evropského parlamentu 2009 chtělo využít přítomnosti své členky v Evropské komisi (M. Kuneva) a značně toto téma prosazovalo především sloganem „Evropa nás může slyšet“ (Savkova 2009: 4). V reálné politice se zdá být proklamování podpory EU mnohem zřetelnější a jasnější, než je tomu podle psaného dokumentu. Tím se tato strana podstatně liší od většiny formací v regionu.

Rumunská menšinová formace UDMR je stranou, jež vydává pro každé volby nový volební program, a proto informace o jejím posunu jsou nejpřesnější. Na rozdíl od bulharské DPS patří UDMR k těm stranám, jež se vyjadřují k evropským tématům nejčastěji. Existuje poměrně velký rozdíl v počtu odkazů k EU a i jejich délka a struktura je značně odlišná. DPS má program pouze na 4 stranách, UDMR na 64. UDMR má vždy vlastní kapitolu o EU v rámci zahraniční politiky, u DPS jde spíše o selektivní přístup k jednotlivým problémům. UDMR zastává na rozdíl od DPS celistvý přístup. Témata v programech obou stran jsou relativně podobná. Strany se nejčastěji vyjadřují k EU jako celku, evropským normám a standardům, politickému systému a hodnotám. Rozdíl je vidět v důrazu, který kladou obě strany na evropskou měnu, kdy euro je v programu UDMR pro rok 2008 zastoupeno desetkrát a DPS nemá ani jednu zmínku. Ačkoli obě strany zastávají ve svých zemích menšiny (turecká v Bulharsku, maďarská v Rumunsku), tak k menšinové politice EU se vyjadřuje pouze UDMR, a naopak u DPS nemůžeme najít jedinou zmínku.

Evropská dimenze je tedy pro UDMR velmi podstatnou doménou, speciálně v odkazech na evropské standardy ochrany lidských práv. Ačkoli ochrana menšin a jejich práv nebyla

stanovena v rámci *aquis*, byla jednou z podmínek, které státy musely splnit, aby mohla vyjednávání začít. Rumunsko tak muselo změnit mimo jiné také přístup k minoritám, aby tyto podmínky splnilo. UDMR přijala podmínky stanovené Radou Evropy a EU a zapojila je do svých politik a k zisku a udržení přístupu k vládní moci (Gherghina, Jigla 2008: 88). Evropská dimenze aktivity UDMR v otázce lidských práv byla poměrně signifikantní. Příkladem je otázka termínu „národ“ v ústavách členských států, kdy na základě doporučení Výboru pro lidská práva a národnostní menšiny z roku 2006 mělo být do ústav připojeno jasné vyjádření o menšinových právech. UDMR pak apelovala na rumunské představitele, aby toto přijala, a usnadnila tak vstup do EU¹⁷ (Gherghina, Jigla 2008: 94). UDMR můžeme z celkového hlediska považovat za aktéra, jenž se dlouhodobě angažuje v evropských otázkách, propagoval a propaguje EU a její pozitivní vliv na ekonomiku a lidskoprávní otázky. V jeho programech zabírá téma EU velmi výraznou roli a celkově UDMR považuje evropskou otázku během zkoumaného období za relevantní faktor domácí politiky.

U DPS je reálná role „evropských“ témat v jisté specifické oblasti výraznější, než by naznačoval tón programových materiálů. Jako strana zastupující tureckou menšinu v poslední době zdůrazňuje dialog, který musí předcházet otázce vstupu Turecka do EU. Například pro volby 2009 se ve své kampani zaměřila na vysvětlování benefitů, které plynou z členství v EU, na účel voleb do EP a vždy to bylo v souvislosti s otázkami tureckého členství, imigrace apod. (Savkova 2009: 5).¹⁸

Nacionalistické strany, Ataka a PRM, jsou si obecně z hlediska předmětu našeho zájmu velmi podobné. Obě mají velmi krátké programy, kde se vyjadřují k domácím otázkám, menšinám, obraně národa apod. a pouze v reakci na tato témata zapojují normativní vyjádření vůči EU a evropským tématům. Nejčastěji se vyjadřují k EU jako celku a k evropské civilizaci, politickému systému a ekonomice, nikoli však nutně v pozitivním smyslu. Obě strany mají koncentrovány odkazy k EU do kapitoly o bezpečnostní politice, nicméně je zde vidět rozdíl v jejich pojetí. Pro PRM EU nehraje roli garanta bezpečnosti, tím je pro ni NATO. Ataka jako základ pro svou bezpečnost vidí zajištění bezpečnosti a uklidnění situace v celé jihovýchodní Evropě a připouští i možnost zajištění bezpečnosti prostřednictvím EU. Sekundární význam

¹⁷ Tyto požadavky však odmítali nejen nacionalisté, ale i tehdejší vládní koalice DA, což způsobilo mírné tenze na politické scéně.

¹⁸ Naopak největším bulharským protivníkem členství Turecka v EU je tradičně nacionalistická Ataka (Maškarinec 2008: 115). Jejím hlavním sloganem bylo „Ne Turecku v EU!“, čímž se zřetelně odlišila od ostatních bulharských stran, které se zaměřovaly na otázku rozmrazení evropských fondů a jejich lepšího využití (Savkova 2009: 3).

„evropských“ témat pro nacionalistické formace dokresluje nejednoznačnost jejich normativního postoje k EU, respektive ambivalence v různých místech jejich programových materiálů a politických vyjádření. Na jedné straně deklaroval leader PRM Vadim Corneliu Tudor podporu vstupu do EU, za každou cenu kritizoval návrhy odložit vstup Rumunska do EU z roku 2007 na 2010 z důvodu jeho technologické a zemědělské nepřipravenosti. Na druhou stranu stejně vehementně kritizoval předpokládanou explozi cen po vstupu, odkazujíc se na příklad Maďarska. Rovněž odmítal koncept Evropy regionů, protože zdůrazňoval národní jednotu i v rámci Unie (Sellin 2004: 5).

S jistým zjednodušením lze říci, že postoj PRM ke vstupu a členství v EU byl mnohem méně odmítavý než postoj Ataky. Prioritou PRM v zahraniční politice nebyl vstup do Evropské unie, přesto v současnosti neodmítá rumunské členství, má však mnoho výhrad, požaduje např. striktní ochranu národních států (Smrčková 2009). Ataka sice též v současnosti nebojuje přímo proti členství v Evropské unii, resp. nepožaduje vystoupení z ní, domáhala se však okamžité revize některých programových dokumentů, které považuje za ohrožení národních zájmů Bulharska, např. odstavení jaderné elektrárny v Kozloduji.

6. Závěrem

Z výše provedeného srovnání vyplývá až nápadná shoda v pojetí, struktuře i obsahu politických a volebních programů, pokud srovnáváme strany podle ideologií. Postkomunistické nástupnické strany se obecně mnohem méně vyjadřovaly k evropským tématům než velké pravicové subjekty, i když trend u PSD se v současnosti mění. Nově vzniklé strany mají tendenci se k EU vyjadřovat více než strany již stabilizované. Menší pravicové subjekty se zabývají v obou zemích podobnými tématy typu ekonomika EU apod., a problematika EU není výraznou součástí jejich programatiky. Podobné jsou si i obě nacionalistické strany, které se rády vyjadřují k EU normativně a velmi často kriticky. Největší rozdíl je možné nalézt u menšinových stran UDMR a DPS, a to ať už v délce programu, struktuře i některých tématech. Je však nutné podotknout, že ačkoli jsou to strany hájící zájmy lokální a menšinové, jejich ideologie se dosti liší, což může způsobit tematické rozdíly i diferenci v pokládání důrazu na EU.

Následující grafy ukazují srovnání nikoli podle ideologií, ale podle významu témat vyjádřeném jejich četností v programových materiálech. V grafu č. 1 jsou znázorněna ta témata, jež byla nejčastěji zaznamenána v nejnovějších programech všech zkoumaných politických stran v obou zemích. Je zde vidět, že téma EU obecně je zde zastoupeno výrazně čteněji než ostatní

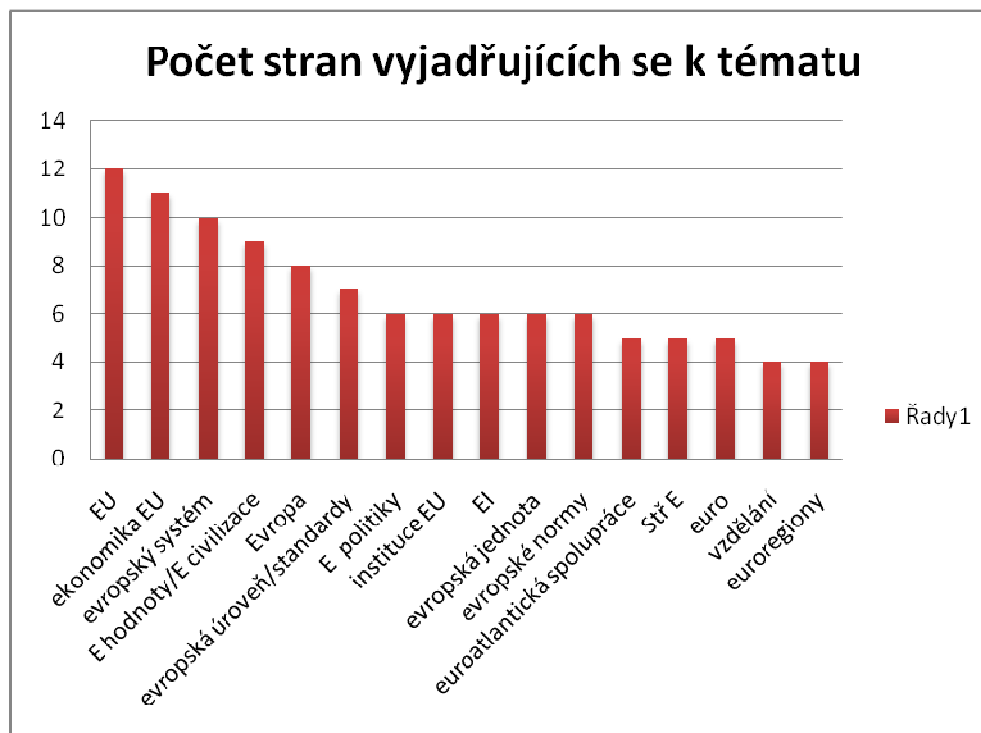
konkrétnější témata. Zvláštností je například téma „eurofondů“, které vystupuje mezi nejčastěji zmíněnými tématy, nicméně v grafu č. 2, který ukazuje počet stran, jež se k tématu vyjadřují, můžeme vidět, že se to zdaleka netýká všech stran.

Graf č. 1. Nejčastěji zmíněná témata

Zdroj: autoři.

Graf č. 2. Počet stran vyjadřujících se k tématu

Zdroj: autoři.

Celkově můžeme při pohledu na oba grafy konstatovat, že témata, jež se vyskytují nejčastěji, jsou také tematizována větším počtem stran. Můžeme je tedy obecně považovat za důležitější z hlediska stranické programatiky v Bulharsku a Rumunsku.

Analýza programů jednotlivých stran ukázala na obecně spíše nižší míru důležitosti evropské tematiky v psané podobě politických programů, a to pro obě zkoumané země. V programech některých stran však evropská politika zastává poměrně značnou část dokumentu a lze u těchto stran říci, že v jejich programech kromě jiného můžeme nalézt také tuto linii, tuto dimenzi. V rumunském prostředí je takovou stranou jednoznačně menšinová UDMR, v bulharském největší pravicová strana GERB. Právě příklad GERB však ukazuje, že rozdíl mezi vahou přikládanou „Evropě“ programem a skutečnou politikou může být více než výrazný a že tedy evropeizace programatiky ještě nemusí nutně znamenat evropeizaci strany jako takovou. Celkově lze tedy spíše hovořit o velmi malé míře důrazu, který je v obou stranických systémech kladen na tematiku EU, a to ať už v podobě dimenze stranických programů, nebo jako relevantního faktoru v reálné politice.

Literatura a zdroje

Pokud není uvedeno jinak, jsou elektronické zdroje aktuální ke dni 08. 02. 2011.

Volební programy

- Ataka (2006): *20 Principi Dvizenie Ataka, Programna schema*, politický program Ataka, on-line text
<http://www.ataka.bg/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=51>,
<http://www.ataka.bg/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=51>.
- BSP (2008): *Za Bulgarii*, volební program BSP, on-line text <<http://www.bsp.bg/bg/pages/osnovnidokumenti>>.
- DA (2004): *Platforma de Guvernare*, volební program DA, on-line text <<http://www.dapnl-pd.ro/docs/program-de-guvernare.pdf>>.
- DPS (2009): *Programna deklaracia Dvizhenie za prava i svobodi*, politický program DPS, on-line text
<<http://www.dps.bg/cgi-bin/e-cms/vis/vis.pl?s=001&p=0413&n=000004&g=>>>.
- DSB (2009): *Programni nasoki na DSB*, politický program DSB, on-line text
<<http://www.dsb.bg/?page=about&sub=102-122-132>>.
- GERB (2009): *Programa za Evropejsko razvitiie na Bulbaria*, volební program GERB, on-line text
<http://www.gerb.bg/bg/program/programlist/cat_id/21>.
- NDSV (2009): *Nacionalna Programa za Modernazija na Blgarskovo Obrazovanie*, politický program NDSV, on-line text
<<http://www.ndsv.bg/>>.
- PD-L (2008): *Un nou partid pentru o noua Romania 2008*, politický program PD-L, on-line text
<<http://www.pdl.org.ro/index.php?page=PDL&textPag=01>>.
- PNL-CD (2009): *Statutul de Partidul National Liberal 2008*, volební program PNL-CD, on-line text
<<http://www.pnl.ro/Public/art/3713/PNL-PARTID-LIBERAL-I-EUROPEAN.html#>>>.
- PRM (2008): *Doctrina Nationala*, politický program PRM, on-line text
<http://www.prm.org.ro/index.php?option=com_content&task=category§ionid=13&id=37&Itemid=211>. [aktuální ke dni 15. 03. 2009]
- PSD (2005): *Statutul Partidului Social Democrat*, politický program PSD, on-line text
<<http://www.psd.ro/documente.php>>. [aktuální ke dni 30. 11. 2009]
- PSD-PC (2008): *10 Angajamente pentru România*, politický program PSD-PC, on-line text
<<http://www.psd.ro/PDF/BrosuraAngajamente.pdf>>.
- RZS (2009): *Bulgaria na graždanite i rebonite*, politický program RZS, on-line text
<http://www.rzs.bg/documents/479_rzs_brochure2.pdf>.
- SDS (2009): *Političeska programa na Sjuza na Demokratčini*, politický program SDS, on-line text <<http://www.sds.bg/>>.
- UDMR (2000): *Program Electoral pentru Alegeri parlamentare 2000*, volební program UDMR, interní zdroj.
- UDMR (2004): *Programul UDMR pentru 2004*, volební program UDMR, interní zdroj.
- UDMR (2008): *Împreuna pentru Transilvania (modernizare și autonomie) – Programul electoral 2008*, volební program UDMR, interní zdroj.

Volební výsledky

Rumunsko:

Evropské volby 2007, on-line zdroj <<http://www.becreferendum2007vu.ro/documente/rezultatefinale0001.pdf>>.

Evropské volby 2009, on-line zdroj
<<http://www.bec2009pe.ro/Documente%20PDF/Rezultate/Rezultate%20finale/Situatie%20voturi%20PE-date%20finale.pdf>>.

Parlamentní volby 1990–2000, prezidentské volby 1990–2000, on-line zdroj
<<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/indexCountry.asp?country=Romania&opt=elc>>.

Parlamentní volby 2004, on-line zdroj <http://www.bec2004.ro/documente/Tvot_CD.pdf>.

Parlamentní volby 2008, on-line zdroj <<http://www.becparlamentare2008.ro/rezul/anexa8abun.pdf>>.

Prezidentské volby 2009, on-line zdroj <<http://www.bec2009p.ro/rezultate.html>>.

Referendum o odstoupení prezidenta 2007, on-line zdroj <<http://www.becreferendum2007.ro/document3/rezultat.pdf>>.

Bulharsko:

Evropské volby 2007, on-line zdroj <<http://www.2007izbori.org/results/>, <http://www.cikep2007.org/>>.

Evropské volby 2009, on-line zdroj <<http://www.cikep2009.eu/>>.

Parlamentní volby 1990–2001, prezidentské volby 1990–2001, on-line zdroj
<<http://www2.essex.ac.uk/elect/database/indexCountry.asp?country=BULGARIA&opt=elc>>.

Parlamentní volby 2005, on-line zdroj <<http://www.2005izbori.org/results/index.html>>.

Parlamentní volby 2009, on-line zdroj <<http://rezultati.cik2009.bg/results/proportional/>>.

Prezidentské volby 2006, on-line zdroj <http://www.izbori2006.org/results_2/index.html>.

Sekundární literatura

Exadaktylos, T. – Radaelli, C. M. (2009): Research Design in European Studies: The Case of Europeanization, *Journal of Common Market Studies*, Vol. XLVII, No. 3, pp. 507-530.

Getova, M. (2008): *New European Party System: Case of Bulgaria*, Paper No. 1039: Presented at the Fourth Pan-European Conference on EU Politics, ECPR, University of Latvia, online text <<http://www.jhubc.it/ecpr-riga/virtualpaperroom/123.pdf>>.

Gherghina, S. – Jigla, G. (2008): The Role of Ethnic Parties in Europeanisation Process. The Romanian Experience, *Romanian Journal of European Affairs*, Vol. VIII, No. 2, pp. 82-99.

Habersack, S. (2003): *Romania – Special case – Corruption, Deficiencies of the Party System, Authoritarianism*, Konrad Adenauer Stiftung, on-line text
<http://www.kas.de/db_files/dokumente/7_dokument_dok_pdf_4183_1.pdf>.

Haughton, T. (2010, ed.): *Party Politics in Central and Eastern Europe: Does EU Membership Matter?*, Abingdon, Routledge.

Havlík, V. (2009): *České politické strany a evropská integrace: evropeizace, evropanství, euroskepticismus*, Brno, IIPS MU.

International Republican Institute (2010): *Romania Post-Election Watch: December 2009 Presidential Election*, on-line text
<<http://www.iri.org/explore-our-resources/election-watch/romania-post-election-watch-december-2009->

- presidential-election>.
- Ladrech, R. (1994): Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France, *Journal of Common Market Studies*, Vol. XXXII, No. 1, pp. 69-88.
- Ladrech, R. (2002): Europeanization of Political Parties, *Party Politics*, Vol. VIII, No. 4, pp. 389-403.
- Ladrech, R. (2005): The Europeanization of Interest Groups and Political Parties, in: S. Bulmer – C. Lequesne (eds.): *The Member States of the European Union*, Oxford, Oxford University Press, pp. 317-337.
- Maškarinec, P. (2008): Volby od Evropského parlamentu 2007 v Bulharsku, *Evropská volební studia*, roč. III, č. 1, s. 113-129.
- Office for Democratic Institutions and Human Rights (2009): *OSCE Parliamentary Elections in July 2009 in Bulgaria – Final Report*, Varšava, Září 2009, on-line text <http://www.osce.org/documents/odihr/2009/09/39984_en.pdf>.
- Pop-Eleches, G. (2008): A Party for All Seasons: Electoral Adaptation of Romanian Communist Successor Parties, *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. XLI, No. 4, pp. 465-479, on-line text <www.elsevier.com/locate/postcomstud>.
- Pridham, G. (2006): Between Rhetoric and Action: Reflections on Romania's European Union Accession and Political Conditionality – The Views from Brussels and Bucharest, *Romanian Journal of European Affairs*, Vol. VI, No. 3, pp. 5-24.
- Sartori, G. (2001): *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*, Praha, SLON.
- Savkova, L. (2009): *The European Parliament Election in Bulgaria*, *European Parliament Election Briefing no. 32*, European Parties, Elections and Referendums Network, on-line text <<http://www.sussex.ac.uk/sei/documents/epernep2009bulgaria.pdf>>.
- Sellin, F. (2004): *Of Voters and Vadim: A Historical and Regional Perspective on Party Accountability and Anti-System Prospects in Romania's 2004 Elections*, Paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association, Chicago, on-line text <http://www.allacademic.com/meta/p61750_index.html>.
- Smrčková, M. (2009): Comparison of Radical Right-Wing Parties in Bulgaria and Romania: The National Movement of Ataka and the Great Romania Party, *Central European Political Science Review*, Vol. XI, No. 1, pp. 48-65.
- Spirova, M. (2008): The Bulgarian Socialist Party: The Long Road to Europe, *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. XLI, No. 4, pp. 481-495, on-line text <www.elsevier.com/locate/postcomstud>.
- Stoychev, S. P. (2007): *Europeanization of the Bulgarian Party System: Dynamics and Effects*, Paper prepared for the 8th post-graduate conference on Slavonic and Eastern European Studies, 28-30 June 2007, Brno, on-line text <www.stoychev.eu/ebpsde_stoychev.pdf>.
- Toda, D. I. (2008): *Assessing the Effects of European Integration: The Europeanizing the Romanian Party System?*, Central European University.